

Přehledně vypracovaná témata

MATURITA

Český jazyk

Marie Sochová

FRAGMENT

Maturita Český jazyk

také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz

Doporučujeme další e-knihy:
Maturita – Literatura – e-kniha
Maturita – Společenské vědy – e-kniha
Maturita – Němčina – e-kniha
Český jazyk v kostce pro SŠ – e-kniha

Marie Sochrová
Maturita – Český jazyk – e-kniha
Copyright © Fragment, 2011

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

JAK PRACOVAT S UČEBNICÍ

Komu je edice MATURITA určena

Jak říká název, tituly nové řady jsou určeny všem, kteří se chystají k závěrečné zkoušce na střední škole. Ocení ji student, který se k maturitě připravuje důkladně a s předstihem, ale i ten, kdo potřebuje rychlý a stručný přehled toho podstatného na poslední chvíli.

Co přináší edice Maturita nového

- **celkový přehled:** 30 vybraných témat zahrnuje vše podstatné z literatury; témata byla vybrána podle toho, jak často se objevují mezi maturitními otázkami různých škol
- **jednoduchost:** stejná struktura zpracovaných témat urychlí vaši přípravu
- **co list, to téma / otevřený studijní materiál:** jednotlivé listy se po vytištění mohou stát součástí vašich vlastních studijních materiálů – k tomuto základu můžete postupně přidávat další učební texty; navíc můžete studovat prakticky kdekoli, třeba v autobuse cestou do školy

Struktura témat

- **téma:** maturitní otázka
- **základní otázky:** série otázek, které tvoří osnovu pro dané téma; zapamatujete-li si je, bude se vám u maturity obsah tématu lépe vybavovat
- **ukázkové texty:** pracovní texty, které s tématem úzce souvisejí; pracuje se s nimi v otázkách a využijete je, až budete o tématu hovořit
- **zpracované téma:** to podstatné, co byste měli znát; najdete zde odpovědi na základní otázky a zároveň inspiraci pro vaše vlastní odpovědi
- **další otázky:** podrobnosti, na které se vás u maturity také mohou zeptat; máte-li čas, pokuste se na ně najít odpovědi
- **poznámky:** materiál je otevřený, zde je prostor pro vaše vlastní záznamy
- **odkazy:** rozšiřující literatura, kde najdete podrobnosti k tématu v titulech edice MATURITA V KOSTCE z našeho nakladatelství

Co list, to téma...

Hodně štěstí u maturity!

... list můžete vytisknout a připojit k vašim vlastním pracovním materiálům

Co v učebnici najdete

téma

maturitní otázka

ukázkové texty

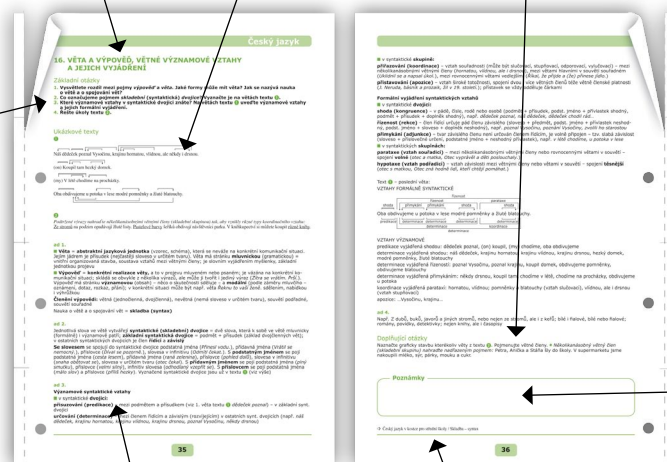
pracovní texty, které s tématem úzce souvisejí

další otázky

i na ně se vás u maturity mohou zeptat

základní otázky

otázky jsou zároveň osnovou tématu

zpracované téma

to podstatné, co byste měli znát

odkazy

rozšiřující literatura

poznámky

prostor pro vaše vlastní záznamy

OBSAH

1. Získávání a zpracovávání informací.....	5
2. Jazyk, indoevropské jazyky, původ a vývoj češtiny	7
3. Etapy vývoje češtiny, vývoj českého pravopisu, vývojové tendence současné češtiny.....	9
4. Národní jazyk a jeho útvary, norma a kodifikace, jazyková kultura.....	11
5. Jazykověda a její disciplíny, přehled vývoje naší jazykovědy.....	13
6. Zvuková stránka jazyka, spisovná výslovnost	15
7. Grafická stránka jazyka, základní pravopisné principy	17
8. Slovní zásoba a její obohacování, změny slovní zásoby.....	19
9. Slovní zásoba a její rozvrstvení, slovníky.....	21
10. Význam slova a jeho složky, mnohoznačnost.....	23
11. Homonyma, synonyma, antonyma	25
12. Tvoření slov, struktura slova	27
13. Tvarosloví – slovní druhy, principy třídění, slova neohebná.....	29
14. Mluvnické kategorie jmen, skloňování.....	31
15. Mluvnické kategorie sloves, časování	33
16. Věta a výpověď, větné významové vztahy a jejich vyjádření	35
17. Věty podle postoje mluvčího ke skutečnosti (podle záměru), věty podle členitosti (podle složení)	37
18. Stavba věty jednoduché, větné členy, tradiční a valenční syntax.....	39
19. Zvláštnosti větné stavby, polovětné vazby a chyby ve větné stavbě	41
20. Aktuální (kontextové) členění větné stavby, pořádek slov ve větě	43
21. Souvětí souřadné (s řazením)	45
22. Souvětí podřadné (s podřazováním), vedlejší věty	47
23. Textová syntax (hypersyntax).....	49
24. Stylistika, funkční styly a slohotvorní činitelé	51
25. Slohové rozvrstvení jazykových prostředků, projev mluvený a psaný	53
26. Slohové postupy a slohové útvary, styl prostě sdělovací	55
27. Styl odborný a jeho útvary	57
28. Styl administrativní a jeho útvary	59
29. Styl publicistický a jeho útvary.....	61
30. Styl umělecký a jeho zvláštnosti	63

1. ZÍSKÁVÁNÍ A ZPRACOVÁVÁNÍ INFORMACÍ

Základní otázky

1. Proč považujeme *knihovny* za informační střediska? Vyjmenujte základní funkce knihoven (využijte i ukázkového textu). Která oddělení obvykle mají? Co všechno si lze v nich vypůjčit?
2. Které *katalogy* bývají v knihovnách? Která moderní zařízení nyní nahrazují tradiční katalogy? Kde lze získat informace o právě vycházejících knihách?
3. Které největší knihovny znáte?
4. Vysvětlete pojmy *informatika* a *teorie informací*. Kde lze získávat informace? Jak lze vyhledat informace na internetu?
5. Jak a z čeho lze nejrychleji získat informace o obsahu knihy?
6. Které *druhy záznamů* si pořizujete při studiu textu? Jak se správně *cituje zdroj*, z kterého čerpáme informace? Které údaje a v jakém pořadí se uvádějí?

Ukázkový text

①

Krajská knihovna Vysočiny v Havlíčkově Brodě pořádá ve středu 16. února v 17 hodin v salonku staré radnice přednášku Vzácné tisky Městské knihovny v Praze, postižené povodněmi 2002, a jejich restaurování. Přednášet bude Mgr. Pavla Puršová z Úseku vzácných tisků Městské knihovny v Praze. Přednáška se váže k výstavě nazvané Pražské bible, kterou má Krajská knihovna Vysočiny zapůjčenu z Prahy a kterou si zájemci mohou prohlédnout v prostorách studovny Krajské knihovny Vysočiny až do konce února.

Jab: Restaurování knih. Cesta Vysočiny, roč. 45/2005, č. 7, s. 2

ad 1.

Knihovny **půjčují** literaturu (beletrii, odbornou, regionální), **pořizují dokumentaci** a třídění knih, poskytují **bibliografické informace** (o autorech, obsahu knih, o roce a místě vydání apod.), zpracovávají **rešerše** (souhrn informací o pramenech k určitému tématu), poskytují **meziknihovní vypůjčnou službu**, pořádají **přednášky, besedy, výstavy**. Oddělení knihoven: půjčovna knih, čítárna časopisů, studovna, oddělení pro děti a mládež, hudební oddělení, oddělení pro hendikepované; lze si vypůjčit vedle umělecké a odborné literatury i učebnice, skripta, denní tisk, časopisy (periodika), notový materiál, CD, DVD apod.

ad 2.

Tradiční původní katalogy: **jmenný** (abecední řazení podle příjmení autora), **předmětový** (podle obsahových hesel nebo klíčových slov, pojmů nadřazených a podřazených), **systematický** (podle číselných údajů jednotlivých vědních oborů – Mezinárodní desetinné třídění); místo tradičních katalogů se dnes využívají moderní počítačové programy a databáze knihoven; tzv. katalogizační lístky jsou převedeny do paměti počítače. Informace o právě vycházejících knihách lze získat v tištěné podobě např. v týdeníku *Knihy* nebo čtrnáctideníku *Knížní novinky* aj., jinak zejména na internetu.

ad 3.

Národní knihovna v Praze – shromažďuje hlavně bohemika, je metodickým centrem všech našich knihoven; státní vědecké knihovny v Brně, Hradci Králové, Plzni, Liberci aj.; Knihovna Akademie věd ČR; vysokoškolské knihovny – v Praze, Brně, Olomouci aj.

ad 4.

Informatika – vědecká disciplína, které se zabývá strukturou, vlastnostmi, zpracováním a využitím informace; **teorie informací** – obor, který zkoumá přenos informace ze zdroje k příjemci.

Informace lze získávat v tištěné podobě (knihy, noviny, časopisy), na odborných přednáškách, v novinách, rozhlasu, televizi; nejdůležitější zdroj informací je **internet**, celosvětová počítačová síť s informacemi a souborem služeb ze všech oborů lidské činnosti; informace lze vyhledat buď přímo (nutno znát adresu subjektu – např. <http://fragment.cz>), nebo prostřednictvím vyhledávacích serverů českých (např. www.seznam.cz, www.redbox.cz), nebo zahraničních (např. www.altavista.com).

ad 5.

Informace o obsahu knihy lze získat: z **anotace** (informace o obsahu a hodnotě díla), z **obsahu** (hlavní kapitoly a oddíly), z **předmluvy** a **doslovu**, z **resumé** (shrnutí, výtah hlavních myšlenek, obvykle cizojazyčně a na konci knihy), z **rejstříku** (abecední seznam jmen nebo termínů použitých a vysvětlených v textu).

ad 6.

Záznamy z textu:

výpisky (excerpta) – doslovně vypsání části textu (věty, myšlenky) – lze jich v jiném textu použít jako **citát** (uvádí se v uvozovkách)

osnova – heslovité (stručné) naznačení výstavby celého textu (3 části – úvod, vlastní text, závěr)

výtah (konspekt) – rozšířená osnova, stručně zachycené hlavní myšlenky a výstavba celého textu s odkazy k odborné literatuře a přesnými **bibliografickými údaji** = příjmení a jméno autora, název publikace, místo a rok vydání, stránka

Doplňující otázky

Které knihovny jsou v místě vašeho bydliště, školy, regionu? Na který obor se případně specializují? ● Které údaje lze vyčíst ze signatury knihy, např. 75 B 12851? ● Uvedte odborné časopisy oboru, o který se zajímáte. ● Určete slohový útvar ukázkového textu. ● Odůvodněte v něm pravopis velkých písmen a interpunkci ve větách.

Poznámky

2. JAZYK, INDOEVROPSKÉ JAZYKY, PŮVOD A VÝVOJ ČEŠTINY

Základní otázky

1. Vysvětlíte pojmy *řeč, jazyk, mluva*. Kolik základních funkcí mají jazyk a řeč? Jak spolu souvisí jazyk a řeč? Vyjmenujte složky komunikačního procesu.
2. Uveďte příklady umělých jazyků a neverbálních dorozumívacích prostředků.
3. Odůvodněte na základě textu ①, že některé jazyky mají společný původ. Jaký? Které jazykové skupiny znáte? Jmenujte některé skupiny indoevropských jazyků. Kam patří čeština? Které z uvedených jazyků nepatří k indoevropským? – finština, rumunština, holandská, irština, maďarština, perština, polština, arabština.
4. Následujících pět různojazyčných textů má stejný význam; srovnáním určete, do kterých skupin indoevropských jazyků příslušné jazyky patří: *Dobry den, pane! Zdravstvujtě, graždanim! Dobar dan, gospodine! Buon giorno, signore! Bon jour, monsieur!*
5. Které větve slovanských jazyků znáte? Které jazyky k nim patří? Který slovanský jazyk je nejstarším jazykem literárním? Které typy písma používají slovanské jazyky?
6. Uveďte, v kterém století vznikl text ②. Posuďte stav hláskoslovného a tvaroslovného vývoje češtiny. Vyhleďte *aorist* a *imperfektum*. Kterým tvarem se nahrazují v dnešní češtině?
7. Převěďte text ③ volně do nové češtiny a uveďte si výrazné rozdíly, zvl. v slovní zásobě, hláskosloví a tvarosloví. Porovnejte dvě podoby téhož tvaru v genitivu plurálu (*střelcív, psuov*) – o čem svědčí?
8. Naznačte ve stručnosti *hláskoslovný a tvaroslovný vývoj češtiny*.

Ukázkové texty

①

Na podobách slova *nový* v různých jazycích je vidět, že si tyto jazyky nejsou cizí a že mají společný původ: *nový* (česky), *neos* (řecky), *novus* (latinsky), *nuovo* (italsky), *nouveau* (francouzsky), *neu* (německy), *new* (anglicky).

②

Kněz Oldřich o Postoloprtech loviše.
Sta še, když skrzě jednu ves jědieše,
uzřě, že sedlská dievka na potocě stáše,
bosa i bez rukávív rúcho práše.

Dalimilova kronika

③

Ještě jinými obyčejí hřeší kněží. Prvý obyčej jich, že krmí mnohé pochlebňky, aby je chválili, že sú štědří (...). Druhý obyčej, že chovají čeled nepotřebnú úřadu kněžskému, jako střelcív, komorníkív a mnoho panoší. (...) Pátý obyčej, že chovají koně krásné a přípravu pyšnú na ně strojí a pak psuov mnoho lovcích (...)

Jan Hus

ad 1.

Řeč = schopnost člověka vyjadřovat myšlenky artikulovanými zvuky nebo grafickými značkami, vytvářet promluvu
Jazyk = systém výrazových a významových prostředků, nástroj myšlení a dorozumívání (řeč lidí stejného národa a území)

Mluva = realizovaná složka jazyka

Funkce jazyka: sdělovací, dorozumívací (= základní), výzvolá, apelová (= přesvědčovací, vliv na ostatní), citová, expresivní (vyjadřuje přání, obavy, lítost apod.), myšlenková, mentální (zachycuje proces myšlení), estetická (krása řeči, zvl. v uměleckých projevech); úroveň řeči závisí na kvalitě znalosti jazyka

Dorozumívání = mezilidská komunikace

Složky komunikačního procesu: mluvčí (pisatel) a posluchač (čtenář), jazykový systém (zvukové a grafické značky), promluva mluvčího (kódování informace), porozumění posluchačem (dekódování informace)

ad 2.

Umělé jazyky – např. esperanto, ido, programovací jazyky, znaková řeč pro hluchoněmé; signály světelné, vlajkové; znaky matematické, chemické, fyzikální, hudební aj.

ad 3.

Společný původ indoevropský (společné hlásky); nejvýznamnější **jazykové skupiny** – např. indoevropská, ugrofinská (maďarština, estonština, finština), altajská (jazyky turkotatarské, mongolské aj.), austroasijská (čínština, vietnamština aj.), semitoamitská (arabština, egyptština aj.), africká (např. súdánská) aj.

Skupiny **indoevropských jazyků:** indické, íránské, helénské, italské (→ románské), keltské, germánské, baltské, slovanské aj. Čeština je slovanský jazyk.

K indoevropským jazykům nepatří finština, maďarština, arabština; rumunština = románský j., holandská = germánský j., irština = keltský j., perština = íránský j., polština = slovanský j.